

Marjo Rita Valtonen

Muistifunktiot ja eTiede: Memornet -tutkijakouluverkoston 2. kesäkoulu

Memornetin toinen kesäkoulu järjestettiin elo-syyskuun vaihteessa 2009 Tampereella. Kesäkoulun haastavaa teemaa muistifunktiot ja eTiede tarkasteli päävierailija Claire Warwick (UCL) kahdessa esityksessään, Oili-Helena Ylijoki Tieteen ja teknologian tutkimuksen tutkijakoulu TiTeKon esittelyssä sekä Yhteiskuntatieteellisen tietoarkiston tutkija Mari Klemola selvityksessään sähköisten tutkimusaineistojen tiedonhallinnasta. Muistiorganisaatiot yhdistävää kansallinen digitaalinen kirjasto (KDK) –hanketta esittelivät Tapani Sainio (KDK/Suomen valokuvataiteen museo) ja Mikael Vakkari (KDK/Museovirasto). Lisäksi kesäkoulussa pohdittiin eri muistifunktioiden yhteyksiä sekä kuultiin raportit kuuden hyvin erilaisen väitöskirjaprojektin etenemisestä ja problematiikasta.

Memornet on yhteiskunnan muistifunktioiden tutkijakouluverkosto. Memornet perustettiin vuonna 2007 yhdistämään kirjasto-, arkisto- ja museoalojen tutkimusta ja tutkijakoulutusta. Digitalisoituvassa tietoyhteiskunnassa erillisten muistiorganisaatioiden virtuaalinen lähenyminen on luontevaa ja käyttäjäkuntaa suuresti helpottavaa. Memornet-verkostossa yhteiskunnan muistifunktioita tutkivat ja niihin liittyvästä jatkokoulutuksesta kiinnostuneet tieteenalat ja -tekijät etsivät yhteistyömahdollisuuksia. Alan tutkimustarpeet ovat suuret ja perinteiset koulutus- ja tutkimuskäytännöt vastaavat huonosti tähän haasteeseen. Memornetin tutkimusteemat kohdentuvat erityisesti digitalisoitumisen ja verkottumisen aiheuttamiin periaatteellisiin ja käytännöllisiin muutoksiin yhteiskunnan muistifunktioiden toiminnassa. Tutkimusteemoja ovat mm. digitaalisten aineistojen käytettävyys, aineistojen pitkäaikaissäilytys, linkaariajattelu, kokoelmien ja digitoimistarpeiden evaluointi, kansalaisten oikeus tietoon, kansainvälinen verkottuminen.

Kansallisten muistiorganisaatioiden lisäksi Memornetin jäsenenä on tällä hetkellä Helsingin,

Tampereen, Turun, Åbo Akademin ja Jyväskylän yliopistojen ainelaitoksia sekä Suomen Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. Verkoston toimintaa koordinoi Tampereen yliopiston informaatiotutkimuksen ja interaktiivisen median laitos. Memornetin alkuperäinen tarkoitus on rahoituksen hankkiminen muistifunktioiden tutkijakoululle. Hakemusten myönteisistä arvioista ja yhteiskunnan (digitaalisen)muistin merkittävyyden tunnustamisesta huolimatta rahoitusta oman tutkijakoulun perustamiseen ei toistaiseksi ole saatu. Tutkijakouluverkosto edistää alan tutkimusta mm. järjestämällä asiantuntijat, tutkijat ja tohtoriopiskelijat yhdistäviä kesäkouluja ja teemaseminaareja. Muistitieteenalojen tutkimuksen profiloiminen osaksi kansallista ja globaalia e-tiedettä motivoi vuoden 2009 kesäkoulun teemavalintaa. E-tieteessä (eScience, cyberinfrastructure) tutkimusyhteistyö perustuu virtuaalisten tutkimusympäristöjen kehittämiseen sekä tutkimusaineistojen jakamiseen. Suuret tietomassat, uudenlaiset tietoaineistot ja digitaaliset tietovarannot ovat keskeinen ja kasvava tieteen ja tutkimuksen voimavara. Erityisesti laskennallisissa tieteissä näitä voimavaroja pystytään menestyksellä hyödyntämään; mm. hajautettuihin järjestelmiin perustavalla grid-teknologialla jaetaan ja käytetään laskenta- ja tietovarantoja Internetissä tai suppeammissa verkoissa. Yhteiskuntatieteilijät ja humanistit, muistitieteiden edustajat mukaan lukien ovat hitaammin omaksuneet uusia e-tieteentekemisen tapoja ja käytänteitä.

Humanistit ja tietotekniikka

Mitä erityistä humanisteissa on tietoteknologian käyttäjinä? Tutkija Claire Warwick kuvaili esityksessään Taking the human out of humanities? Digital recourses and humanities

users humanistitutkijoita yksinäisiksi susiksi, jotka harvoin työskentelevät ryhmissä. He suosivat metaforia, nyanseja, etsivät uusia näkökulmia ja uudelleentulkitsivat dataa. Tietopalveluiden ja tietotekniikan suunnitteleminen tyydyttämään näitä tarpeita on vaikeaa.

Warwicken kotityömaalla, Lontoon yliopiston (UCL) informaatiotutkimuksen laitoksella tutkitaan useissa eri projekteissa digitaalisten resurssien käyttöä sekä erityisesti humanistitutkijoiden, mm. arkeologien, tiedonhankintaa ja tiedonhakua (ks. esim. projektit UCIS, LAIRAH, VERA LinkSphere ja INKE). Humanistit ovat haastava tutkimuspopulaatio. Heitä pidetään vaativina ja vaikeina tietotekniikan käyttäjinä, tekniikkaa vihaavina luddiitteina, joiden tietotarpeet ja tiedonhankintatavat (chaining, browsing, berry picking) eroavat muista tieteen tekijöistä.

Lähteiden, kirjastojen ja järjestelmien luotettavuus on humanisteille tärkeää samoin laatu sekä tieto mm. Internetissä julkaistavien aineistojen valintamenetelmistä. Humanistitutkija ei käytä tietotekniikka itseisarvoisesti, vain jos se toimii ja on hyödyksi, ellei, se saatetaan nopeasti hylätä.

Humanisti haluaisi myös virtuaaliympäristössä hahmottaa kokonaisuuksia ja aineistomääriä kuten kirjaston hyllyjen ääressä on mahdollista.

Lukeminen on humanistien keskeinen tutkimusmetodi. Lukemiseen suhtaudutaan itsestään selvänä metodina, mutta itse asiassa se on kompleksinen toiminto, joka sisältää emotionaalisia, kognitiivisia ja jopa vaistonvaraisia elementtejä. Warwick pohti toisessa pääluennossaan Codex 2.0 – Digital humanities and the future of reading digitaalisen lukemisen tulevaisuutta ja keinoja miten tietoteknisesti voitaisiin helpottaa humanistien digitaalista lukemista. Humanistit lukevat kompleksisia, aikaa vieviä, metaforisia tekstejä, jotka sisältävät epäsuoria viittauksia ja vihjeitä. Hyödyllisten lukemisympäristöjen suunnittelu humanistien tarpeisiin ei ole helppoa. Suunnittelussa suositaan helposti helppoiten ymmärrettäviä täsmälukemisen lähestymistapoja.

Warwicken tutkimusryhmää kiinnostaa myös tunteiden ja tunnetilojen rooli digitaalisten resurssien käytössä ja digitaalisessa lukemisessa. Tunteet ja tunnetilat ovat tärkeitä humanistisessa tutkimuksessa, tutkijoilla on vahvoja emotionaalisia reaktioita sekä fyysiseen että digitaaliseen ympäristöön ja lukemiseen. Tutkijan emootiot, irrationalisuus ja tunnetilat

otetaan tutkimusryhmässä vakavasti vaikka se aiheuttaakin ristiriitoja it-asiantuntijoiden kanssa ja luo jännitteitä rationaalisen kognitiivispainotteisen tutkimuksen suuntaan. Tutkimustulokset tukevat käyttäjien kokemukseräiseen tietoon pohjaavaa lähestymistapaa; suunnittelijan pitäisi tietää mistä pidetään ja miksi, tunnistaa fyysikaalisen ja digitaalisen kohtaamispaikat ja umpikujat sekä välttää digitaalisuuden ja informaation ylikorostusta.

KDK- kansallinen digitaalinen kirjasto

Muistiorganisaatiot luokitellaan merkittäviksi kansallisen tason perusrakenteiksi Euroopan tutkimusinfrastruktuuristrategiafoorumien (!) viitoittamassa Suomen tutkimusinfrastruktuurin ja tiekartan rakentamisessa. Tutkimusinfrastruktuuri edellyttää yhtenäistä näkemystä e- infrastruktuurista, aineistojen vapaata saatavuutta sekä muistiorganisaatioiden välistä yhteistyötä. Tutkimusinfrastruktuurin rahoitettaviin tiekartta-hankkeisiin on hyväksytty mm. muistiorganisaatioiden yhteinen kansallinen järjestelmäarkkitehtuurihanke. Kansallinen digitaalinen kirjasto -hanke toteuttaa kansallisia kulttuuri- ja tiedepoliittisia linjauksia lisäämällä muistiorganisaatioiden sähköisten tietovarantojen saatavuutta ja säilymistä, muodostamalla merkittävän tutkimusinfrastruktuurin ja vahvistamalla sähköisiä oppimisympäristöjä.

Suunnittelijat Tapani Sainio ja Mikael Vakkari raportoivat KDK –hankkeen tavoitteista, vaiheista ja aikatauluista. KDK –hankkeen painopistealueet ovat yhteisen hakupalvelun kehittäminen kirjastojen, arkistojen ja museoiden keskeisille sähköisille tietovarannoille, priorisoitujen aineistojen digitointi ja liittäminen osaksi yhteistä hakupalvelua, sähköisten kulttuuriperintöaineistojen pitkäaikaissäilytysratkaisujen tuottaminen, kulttuuri- ja kulttuuriperintöaineistojen digitointia ja sähköistä saatavuutta sekä sähköisten kulttuuri perintöaineistojen pitkäaikaissäilytystä koskevan osaamisen lisääminen. Kansallisen digitaalisen kirjaston asiakasliittymä avataan kaikkien käyttöön keväällä 2011 (ks. www.kdk2011.fi).

Väitöskirjatutkimukset

Kesäkoulussa esiteltiin kuusi eri vaiheissa olevaa väitöskirjatutkimusprosessia. Tutkimusaiheiden kirjo: Digital documents as a creator of identity

– Vistors and experiences, Digitization of cultural heritage – Multimedia presentation and small museum, Kulttuuriperintökokoelmien suojele ja evakuointi onnettomuustilanteissa, Vuokatin kanteleensoittaja – materiaalisen kulttuurin kansallista tulkintaa, Asiakirjahallinnan ohjaus ja valvonta Suomen evankelisluterilaisessa kirkossa, Use of mobile ICT in organizational records management in the context of organizational

memory – kertoo yhteiskunnan muistifunktioiden moniulotteisuudesta, digitalisoitumisesta sekä yhteisestä problematiikasta.